

Urheiluaatteen juurilla

Antiikin Olympian urheilukisat, jotka järjestettiin joka neljäs vuosi, keräsivät arvioiden mukaan aina useita kymmeniä tuhansia katsojia – käytännössä miehiä, sillä kisakatsomoon pääsy oli naineilta naisilta eväty. Mitä nämä ihmiset tulivat katsomaan ja miksi? Kysymys on perusteltu, etenkin kun otetaan huomioon kisojen olosuhteet. Matkustaminen antiikissa oli sekä vaarallista että epämukavaa. Olympian alue on kaunis ja vehreä laakso, mutta siihen mukavuudet loppuivatkin. Kisat järjestettiin loppukesällä, kaikkialla oli kuumaa, kuivaa, pölyistä ja likaista.¹ Kaikkialla parveili karpäsiä. Katsojat istuivat maassa ja usein yöpyivät taivasalla. Miksi kukaan vaivautui paikalle?

Samaa voidaan kysyä myös itse urheilijoista. Stoalainen filosofi Epiktetos kuvaa värikkäästi Olympian kisoihin valmistautuvaa odottavia rasituksia:

”Sinun täytyy noudattaa tiukkaa kuria ja ruokavaliota, pidättyä herkuista, harjoitella pakosta määrättyyn aikaan, helteessä ja kylmällä säällä, et saa juoda kylmää vettä etkä viiniäkään miten vain; yksinkertaisesti sinun on uskottava itsesi valmentajallesi kuin lääkärin käsiin. Sitten kilpailussa joudut kaivamaan ojaa; kenties saat kätesi sijoiltaan tai nyrjäytät nilkkasi; joudut nielemään paljon hiekkaa, ehkä jopa saamaan ruoskasta; ja kaiken tämän lisäksi vielä häviät.”²

Mikä sai urheilijat vuosisatojen ajan uhmaamaan kaikkea tätä kärsimystä?

Katsojat ja kilpailijat

Länsimaisen kilpaurheilun historia alkaa Kreikan kirjallisuuden kaanonin vanhimmasta teoksesta: *Iliassa* järjestetään urheilukisat osana Patrokloksen suurellisia hautajaisia.³ Katsojien ja kilpailijoiden roolijako on jokseenkin jäsentymätön, ja ohjelma syntyy lähinnä improvisoiden: vainajan kumppani ja kisojen isäntä Akhilleus tarjoaa palkinnot ja määrää lajit, ja halukkaat kreikkalaisten sotapäälliköiden joukosta ilmoitautuvat mukaan ilman kummempia valmisteluja. Kisojen suurin numero on valjakkoajo, joka herättää intohimoja niin ajajissa, katsojissa kuin aina sotaleirin liepeillä viihtyvissä jumalissakin. Lisäksi kilpaillaan nyrkkeilyssä, painissa, asetaistelussa, keihään- ja kiekonheitossa sekä ammunnessa. On helppo nähdä, että tällaiset lajit olivat luonteva osa aristokraattisten sotasankarien ammattaitaitoa eivätkä vaatineet varsinaista erikoisosaamista. Akhilleuksen tarjoamat palkinnot ovat ylellisiä, mutta osanottajien

varallisuuden huomioiden ehkä sittenkin lähinnä symbolisia. Sankarien kisat käydään hengessä, joka on erikoinen sekoitus lapsekasta leikkimielistä ja peräänantamatonta voitontahtoa – aitoa urheiluhenkä siis. Voimme nähdä myös, että juhlan, poikkeustilanteen ja tietynlaisen uskonnollisen rituaalin elementit ovat läsnä jo näissä kilpakoissa.

Varsinaisten kausittain toistuvien urheilukilpailujen alkuhistoria on hämärän peitossa. Kreikkalaisen maailman arvostetuimpia kisoja, Olympian kisoja, pidettiin myös vanhimpina.⁴ Niiden perustajaksi mainittiin urheilijoiden suojelija Herakles; toisaalta ne yhdistettiin myyttiin Pisan kuningas Oinomaoksesta, joka haastoi tyttärensä kosijat hurjaan valjakkokilpaan. Olympian kisojen voittajaluetteloin dokumentoitu historia alkaa vuodesta 776 eKr., mistä alkaa myös olympiadiajanlasku. Alusta lähtien Olympian kisat järjestettiin joka neljäs vuosi. Samoihin aikoihin tai hieman myöhemmin vakiintuivat myös kolme muuta kreikkalaisen maailman suururheilutapahtumaa, Delfoin, Nemean ja Isthmoksen kisat.

Olympia Peloponnesoksen länsilaidalla ei koskaan ollut mikään asutuskeskus. Kisat syntyivät sinne, koska se oli tärkeä Zeuksen kulttipaikka jo kauan ennen kisojen perustamista. Kisojen järjestämisestä vastasi läheinen Elikksen kaupunki, muiden *polisten* taloudellisella tuella. Kisat eivät koskaan menettäneet uskonnollisen rituaalin luonnettaan. Palvontamenot olivat olennainen osa avajaisia ja päätösjuhlaa, ja viisipäiväisten kisojen keskimmäisenä päivänä uhrattiin sata härkää Zeuksen alttarilla. Muitakin jumalia muistettiin Olympiassa, mutta Zeus oli kisojen ehdoton isäntä. 400-luvun jälkipuolelta alkaen hän istui Olympian tempelissään veistettyä kultaan ja norsunluuhun, Feidiaan kaksitoistametrinenä patsaana, ja Zeuksen nimessä urheilijat vannoiivat noudattavansa sääntöjä ja hänelle he vastasivat rikkomuksistaan.⁵ Kisojen pyhää luonnetta korosti niiden ajaksi julistettu kisarauha. Olympian alueelle ei saanut tulla aseistettuna, eivätkä kreikkalaismaailmassa alati riehuvat sodat saaneet häiritä kisojen järjestämistä. Suuret urheilujuhlat, jotka ilmensivät näkyvästi hajanaisten kreikkalaisvaltioiden yhteistä uskontoa, olivat merkittävä panhelleenisen hengen luoja ja ylläpitäjä. Kisat pysyivätkin pitkään puhtaan kreikkalaisina; niihin saivat osallistua vapaasyntyiset ja nuhteettomat⁶ kreikkalaismiehet kaukaisistakin kolonioista, mutta barbaarit suljettiin ulos.

Puhtaasti sekulaareja kisoja järjestettiin ympäri kreikkalaismaailmaa kymmenittäin. Näissä kisoissa palkintona oli suuria rahasummia, kun taas kulttikisojen voittajat saivat symbolisia palkintoja, seppeleen ja päänauhan. Myöhemmin, etenkin roomalaisajalla, perustettiin myös uusia kulttikisoja, mutta Olympian kisat säilyttivät aina oman erityisensä. Uskonnollisen luonteen säilymisestä kertoo sekin, että kisat lakkautettiin viimein kristittyjen vaatimuksesta; tämä tapahtui vuonna 393 keisari Theodosiuksen päätöksellä. 1800-luvun lopulla Olympian kisat herätettiin uudestaan henkiin modernien olympialaisten muodossa.

Väkivallan viehätys

Olympian kisojen ensimmäinen laji oli valjakkoajo, jota seurasi laukkakilpailu.⁷ Hevoslajit poikkesivat selvästi muista

kisalajeista. Osallistujana ei ollut ajaja tai ratsastaja, vaan hevosten omistaja. Hevoset olivat antiikissa paljolti ylellisyystavaraa, ja valjakoitaan kisoihin lähettivät tyrannit, kuninkaas ja ylimykset. Hevoslajeihin oli myös naisilla mahdollisuus osallistua, joskaan he eivät voineet seurata hevostensa menestystä paikan päällä. Hevoslajeja seurasi toisen kisapäivän ohjelmassa viisiottelu, joka muodostui kiekonheitosta, pituushypystä, keihäänheitosta, 200 metrin (stadionin) juoksusta ja painista. Neljännen ja tärkeimmän kisapäivän ohjelmaan kuuluivat juoksulajit (200, 400 ja 4800 metriä) sekä sokerina pohjalla kreikkalaisten rakastamat väkivaltaiset kamppailulajit paini, nyrkkeily ja vapaaottelu (*pankration*). Päätöslajina oli vielä 400 metrin juoksu asevarusteissa. Minkäänlaisia joukkuelajeja kisaohjelmaan ei kuulunut. Kreikkalaiseen urheilukulttuuriin ei kuulunut myöskään tulosten kirjaaminen muistiin edes niissä lajeissa, joissa tuloksen määrittäminen olisi ajan teknologialla ollut mahdollista. Siten nopeus- ja pituussennätykset olivat tuntemattomia. Sen sijaan urheilijat kirjasiivat muistiin voittojensa määrät – ja vain voittojen. Toisella tai kolmannella sijalla ei ollut merkitystä, paitsi kaksois- tai kolmoisvoitoissa hevoslajeissa. Viimeiseksi jäämiseen liittyi sen sijaan erityinen häpeä.⁸

Kohtalaisen sivistyneeseen urheilukulttuuriin tottunut nykyihmistä hämmästyttää antiikin kamppailulajien raakuus.⁹ Sääntöjä ei juuri ollut. Nyrkkeilijät käyttivät iskujen tehostamiseksi käsien ja ranteiden ympärille kiedottuja kovia nahkahihnoja. Urheilijoita ei ryhmitelty painon tai koon mukaan, vaan parit arvottiin, joten lajit suosivat jättikokoisia yksilöitä.¹⁰ Muutkin taktikat saattoivat toimia. Erään vapaaottelijan erikoisniksi oli murtaa vastustajansa sormet.¹¹ Nyrkkeilijä Melankomas oli puolestaan niin taitava väistelemään iskuja, että menestyi uuttamalla vastustajansa.¹² Painia selvästi vaarallisempaan pidetty vapaaottelu oli kamppailulajeista rakastetuin, mutta verisintä puuhaa oli nyrkkeily.¹³ Roomalaisajan runoilija Lukillioksen epigrammi on satiirinen parodia dedikaatiosta urheiluvoiton kunniaksi:

”Nyrkkeilijä Aulos omistaa Pisan valtiaalle
pääkallonsa, jonka on koonnut luu luulta.
Jos hän selviää hengissä Nemeasta, herra Zeus,
hän omistaa sinulle vielä jäljelle jääneet nikamansa.”¹⁴

Lukillios pilkkaa myös nyrkkeilijöitä, joiden kasvot on mukiloitu tunnistamattomaksi. Yksi jää ilman perintöä, koska ei veljensä mukaan enää ole sama henkilö kuin muotokuvassaan; toinen ei kestä katsoa itseään peilistä. Urheilijat eivät kuitenkaan häpeilleet vammojaan, vaan kukkakaa-likorvat olivat tervehenkisyyden merkki ja nyrkkeilijän ruhjeita esitettiin myös kuvataiteessa, muutoin klassisen täydellisessä ruumiissa. Myös pojat kilpailivat Olympiassa painissa ja nyrkkeilyssä sekä muissa kisoissa vapaaottelussa, ja lajeja harjoitettiin innolla. Mitään pedagogisesti arvelutavaa tässä ei nähty, päinvastoin. Tunnetaan tarinoita, joissa nyrkkeilyottelu päättyi toisen osapuolen kuolemaan. Yhtä brutaalina huvituksena kamppailulajeja ei silti voi pitää kuin roomalaisten gladiaattorinäytöksiä. Urheilu oli joka tapauksessa vaarallista; kreikkalaisten urheilijoiden kerrotaan kuolleen myös ankariin harjoitusohjelmiinsa.

Urheilijakultti

Urheilijan harjoituspaikka oli *gymnasion*, yksi kreikkalaisen kulttuurin suurista laitoksista.¹⁵ Siellä kohtasivat ne vapaa-syntyiset miehet, joiden varallisuus soi mahdollisuuden jou-tenoloon, ja *gymnasionin* aktiviteetit olivat kreikkalaisista kreikkalaisimmat: urheilu, väittely, politikointi, filosofia ja poikarakkaus.¹⁶ Koulunsa käynyt kreikkalaismies oli aina saanut liikuntakasvatusta ja näitä taitoja *gymnasionissa* saattoi pitää yllä, mutta kilpaurheilijoiden valmennus oli totista puuhaa. Huipuilla oli omat valmentajansa, jollaisen varakkaat saattoivat palkata itse ja vähävaraisemmat lahjakkuudet saada valtion puolesta. Valmennusohjelma kattoi kokonaisvaltaisesti urheilijan elämän. Kunto- ja tekniikkaharjoitusten lisäksi huomiota kiinnitettiin ruokavalioon, jossa tehtiin historian aikana kokeiluja muun muassa viikunoilla ja juustolla – yleensä parhaana pidettiin vahvasti lihapiitoista dieettiä. Lähteet korostavat harjoittelun ankaruutta ja lukuisia kieltäymyksiä; jopa täydellistä selibaattia suositeltiin.¹⁷ *Gymnasion* laitoksena syntyi vasta joitakin vuosi-satoja Olympian kisojen perustamisen jälkeen, ja samaan aikaan oli täydessä vauhdissa myös toinen kehityskulku: huippu-urheilu oli käymässä ammattimaisemmaksi ja taso kovemmaksi, mikä tarkoitti, että urheilijat keskittyivät pääsääntöisesti vain yhteen lajiin. Rahakkaiden sekulaarikisojen yleistyttyä paranivat myös mahdollisuudet elättää itsensä urheilulla.¹⁸ Roomalaisajalla urheilijoilla oli jo vaikutusvaltainen ammattiyhdistyksensä.

Valtioilla oli syynsä tukea kansalaisten liikuntaharrastusta. Antiikin sodankäynnissä hyvä fyysinen kunto oli menestyksen ehdoton edellytys. Silti myös huippu-urheiluun panostettiin voimakkaasti, vaikka sen merkitys sotakoneiston tehokkuudelle oli minimaalinen.¹⁹ Valtiot maksoivat isojen kulttikisojen voittajille tuntuvia rahanpalkkioita ja erilaisia avustuksia. Etenkin olympiavoittaja toi kotikaupungille haluttua glorioaa. Näimme, ettei joukkuelajeja kuulunut kisaohjelmaan. Saman valtion urheilijat eivät muodostaneet myöskään varsinaista kisajoukkuetta. He olivat ennen muuta yksilöitä, joiden lähin tuki oli oma valmentaja ja oma perhe, mutta perheen kautta mukaan tuli koko *polis* – kreikkalaiset perustamismyytit valoivat tyy-pillisesti uskoa saman kaupungin asukkaiden perimmäiseen verisukulaisuuteen, mikä näkyy hyvin Pindaroksen voitto-oodeissa. Urheilusankaruuden glorioaa tavoiteltiin joskus myös epärehellisin keinoin; kunnianhimoiset vallanpitäjät yrittivät jopa ostaa menestyneitä vierasmaalaisia urheilijoita omaan talliinsa.

Treenattu miesvartalo, jossa lihakset erottuvat selvästi, on kreikkalaisen taiteen rakkain aihe ja majesteettillisten jumalien attribuutti. Mutta olivatko lihakset vain lihaksia? Kyllä ja ei. Voitto hevoslajeissa ei vaatinut lihaksia, vaan rahaa ja suuren luokan kunnianhimoa. Alkibiadeen kaltaiselle seikkailijalle olympiavoitto oli arvokas lisä poliittiseen ansioluetteloon;²⁰ vakiintunut johtaja kasvatti sillä kansansuosiotaan. Pindaros ylistää sekä hevos- että lihaslajien sankareita samassa hengessä: heidän menestyksensä on osa kaikenkattavaa aristokraattista hyvettä ja paremmuutta – mutta kehen nähden? Yksittäisten kisavoittajien sosiaalista taustaa on usein mahdoton arvioida, ja sikäli kuin voitto-oodien tilaajina oli myös valtioita, ei ole syytä olettaa, että

kaikki pindaariset sankarit olivat missään mielessä ”aate-lisiä”, vaikka varakkailla olikin luonnollisesti paremmat lähtökohdat urheilu-uran aloittamiselle. Pelkillä lihaksilla ei yhteiskunnassa kuitenkaan yleensä edetty, vaikka rahakisojen nousu lisäsin tätä liikkumavaraa. Vähintään hetkellinen kansansuosio urheilusankarille oli joka tapauksessa taattu; eräissä tapauksissa urheilijan ympärille syntyi jopa aito heeroskultti, kuten kävi thasoslaiselle Theageneelle.²¹

Filosofit ja urheilijat

Mitä filosofit sitten ajattelivat urheilusta ja urheilijoista? Tuskin kukaan antiikissa vastusti liikuntaa. Filosofit kunniottivat yleensä lääketieteilijöitä ja mieluummin vetosivat näiden auktoriteettiin kuin talloivat näiden varpaille. Liikunnan merkitys ruumiin terveyden ylläpitäjänä oli yleisesti tunnustettu, mutta samalla liikunta hoiti myös sielua.²² Siksi liikunnalla on tärkeä kasvatuksellinen tehtävä mm. Platonin valtiossa.²³ Ruumiin laiminlyömiseen johtavaa liiallista ahkeruutta filosofian harjoittamisessa pidettiin yleisesti vaarallisena.²⁴ Kyynis-stoalaisessa perinteessä liikunta on tie terveyteen ja ruumiin karaisuun, mikä yhdistyy läheisesti itsehillintään sielun tasolla. Zenon olisi kuitenkin poistanut *gymnasionit* kyynisen mallin mukaan hahmotellusta ihannevaltiostaan.²⁵ Eräiden filosofien kerrotaan harrastaneen jopa kilpaurheilua. Yksi antiikin suurista urheiluheeroksista, moninkertainen olympiavoittaja Milon Krotonlainen, oli eräiden tietojen mukaan pythagoralainen.²⁶ Platonin kerrottiin osallistuneen painijana peräti Isthoksen kisoihin. Peripateetikko Lykon harrasti samoin painia ja jotakin meille tuntematonta pallopeliä; treenattu vartalo ja kukka-kaalikorvat kuuluivat hänen harkittuun imagoonsa. Myös Menedemoksen ruskettunut ja ”muhkeaksi harjoitettu” vartalo sai ihailua osakseen.²⁷

Huippu-urheilu kiehtoi filosofeja, etenkin sen implikaatiot eettiselle teorialle. Jos kurinalaisella ja ”tieteellisellä” ruumiin harjoittamisella voidaan päästä tuloksiin, jotka jokainen voi todeta omin silmin, minkälaiset mahdollisuudet onkaan etiikalla sielun kehittämisen tieteenä?²⁸ Jopa koko elämä eettisenä kilvoitteluna voitiin nähdä suurina urheilukisoina: ”Jos tiellesi tulee jotakin vaivalloista tai suloista tai kunniaakasta ja kunniatonta, niin muista, että kilpailu käydään nyt ja nyt ovat Olympian kisat; enää et voi asiaa lykätä ja yhdestä päivästä ja yhdestä teosta on kiinni, me neekö edistyminen tärviölle vai pelastuuko se.”²⁹ Stoalainen Panaitios puolestaan kehottaa suhtautumaan kohtalon ja kanssaihmissen arvaamattomuuteen kuin vapaaottelija, joka alati odottaa iskuja ja potkuja kaikilta suunnilta.³⁰

Filosofien joukosta löytyvät myös ankarimmat huippu-urheilun kriitikot. Filosofit Ksenofanes avaa pelin tunneilla säikeillään:

”Jos joku nappaa voiton jalkojensa nopeudella / tai viisiottelussa, Zeuksen pyhällä maalla, / Pisan virtojen vierellä Olympiassa, tai painissa, / tai hallitsee kivuliaan nyrkkeilytaidon, / tai tuon kauhean lajin, jota vapaaotteluksi kutsutaan, / on hän mahtava mies kaupunkilaisten silmissä; / hän saa kunniapaikan kisakatsomossa / ja elatuksen valtion varoista / ja vielä lahjankin omaksi

aarteekseen; / ja kaiken saman saa hän myös, jos voittaa hevosilla. / Mutta hän ei ole yhtä arvokas kuin minä. Sillä parempi / miesten ja hevosten voimaa on meidän viisautemme. / Niin luullaan syyttä suotta, eikä ole oikein / pitää voimaa parempana kuin kelpo viisautta. / Sillä jos kansan parissa on hyvä nyrkkeilijä / tai viisiottelija tai painija / tai nopeajalkainen juoksija, mikä on uljain kaikista miesten kilpalajeista, / ei sen vuoksi kaupungissa vallitse parempi laki. / Vähäpätöinen riemu on kaupungille siitä, / jos joku urheillen voittaa Pisan rannoilla; / ei se lihota kaupungin viljavarastoja.”³¹

Ksenofaneen kritiikin motiivina on tuttu katsantokanta: urheilijoihin kohdistuva mielenkiinto on suhteetonta heidän ansioihinsa nähden ja samalla epäluottamuslause älyllisille harrastuksille. Ksenofaneen jalanjälkiä seurasivat kyynikot, joiden filosofinen projekti oli omalaatuinen sekoitus eläimen tasolle laskeutumista ja eläimellisten heikkouksien ylittämistä. Diogenes Koira pilkkaa urheilijoiden typeryyttä – muuta ei voi odottaa henkilöiltä, jotka on ”rakennettu sian ja naudan lihoista”³². Eläimistä moni on ihmistä nopeampi ja vahvempi; yhtä typerää on ylpeillä kyvyllä juoda ämpäriäinen viiniä tulematta humalaan, kun siihen pystyy muulikin.³³ Filosofisen huippu-urheilun kritiikin ytimenä on ajatus, että sielu on ruumista parempi,³⁴ ja siksi on eettisempää omistaa elämänsä sen kehittämiseksi. Ajatus kiteytyy urheilijoita inhonneen Galenoksen sanoissa: ”Urheilijat eivät voi uneksiakaan sielullisesta hyvästä, eiväthän he edes tiedä, onko heillä sielua ollenkaan.... He pakkaavat alati itseensä lihaa ja verta ja heidän sielunsa on sammunut mutaan eikä tajua mitään selvästi, vaan on yhtä mieletön kuin järjettömällä eläimillä.”³⁵ Kamppailulajien väkivalta ei sen sijaan näytä saaneen merkittävää arvostelua osakseen. Ainoa soraääni on puolimyyttinen skyyttiprinssi Anakharsis, barbaari, jonka mielestä oli käsittämätöntä, että Kreikassa ihmisiä palkitaan toistensa hakkaamisesta, kun hänen omassa maassaan siitä saa rangaistuksen.³⁶

Huippu-urheilua pidettiin myös epäterveellisenä. ”Urheilijan äärimmäinen hyväkuntoisuus on petollinen”, kirjoittaa Hippokrates; se on epävakaa ja muuttuu väistämättä huonompaan suuntaan, koska parempaan se ei voi muuttua.³⁷ Platon pitää urheilijoiden ruokavaliota epäterveellisenä: se on unettava ja urheilijat sairastuvat heti, jos poikkeavat siitä.³⁸ Heiltä puuttuu sitkeyttä ja sopeutumiskykyä, joita vaaditaan hyviltä sotilailta. *Laeissa* hahmotellaan tarkoituksemukaisempia urheilukisoja, joissa kaikki lajit palvelevat suoraan sodankäynnin tarpeita; näin palataan tavallaan urheilun homeerisille alkujuurille.³⁹ Aristoteles ottaa *Politiikassa* saman kannan. Urheilijan ruumiinrakenne on epäterveellinen ja haitallinen hedelmällisyydelle ja valtioelämälle.⁴⁰ Urheilijat rasittavat ruumistaan liian rajusti ja yksipuolisesti. Myös lapsille tällaiset harjoitukset ovat vaarallisia; niiden seurauksena lapsista tulee rumia, lyhytkasvuisia, heikkoälyisiä ja pahimmissa tapauksissa täysiä raakalaisia.⁴¹

Voitontahto

Edellä on hahmoteltu syitä urheilun ja suurkisojen viehättykseen kreikkalaismaailmassa. Kulttikisat edustivat kunni-

oitettua uskonnollista traditiota. Kisamatka oli koettelemus, mutta myös elämys. Voimme kuvitella, että alkeelliset olot, joihin katsojat joutuivat tyytymään, loivat omanlaisensa tunnelman ja harvinaisen yhteisyyden kokemuksen yli *polisten* rajojen. Urheilu oli taistelua voitosta ja paremmuudesta, kaikin keinoin – siksi se oli jännittävää. Väkivalta ja vaaran elementti lisäsivät jännitystä. Epäilemättä katsojat jännittivät ennen muuta oman maansa edustajien puolesta, ja näiden menestys tuotti heille tyydytystä. Urheilussa oli ihmisruumiin kauneuteen ja sen rajojen ylittämiseen liittyvä esteettinen tekijä, mutta myös eettinen puoli. Olympiavallassa urheilijat vannoinvat harjoitelleensa ennen kisoja. Kaikki tiesivät, että menestyksen takana oli kieltäytyksiä ja kärsimystä, minkä urheilijat kestivät kunnian tähden. Siksi he kelpasivat eettisiksi esikuviksi kunnianhimoa hyveenä pitäneille kreikkalaisille.

Entä urheilija itse? Urheilijoiden ehdoton voitontahto oli edellytys urheilunäytöksen kiinnostavuudelle; huikat rahapalkinnot, joita sekulaarikisoissa oli jaossa, toimivat kannustimena, mutta historiallisesti ne olivat pikemminkin voitontahdon seuraus kuin syy. Kilpailuviettiä ja voitontalua on pidetty kreikkalaisen kulttuurin peruspiirteinä, itsestäänselvyytenä, jota kreikkalaiset harvoin edes huomaavat kommentoida. Galenos, gladiaattorilääkärinä aloittanut filosofi, omaksui oppi-isältään Platonilta psykologian, jossa sielulla on kolme osaa: ”järkisielu” (*logos*) aivoissa, ”intosielu” (*thymos*) sydämessä ja ”halusielu” (*epithymia*) maksassa. Galenos antaa Platonilla epämääräiseksi rohkeuden ja passioiden prinssiipiksi jäävälle *thymokselle* tarkan funktion: siinä, missä järkisielu tavoittelee tietoa ja *epithymia* nautintoja, *thymos* tavoittelee voittoa (*nikê*) ja valtaa (*kratos*). Näin voitontalusta tulee ihmisen analysoimaton perusvietti, tarve, joka on jo pikkulapsilla, jotka leikeissään tavoittelevat voittoa ilman mitään ulkoista kannustinta.⁴² Mutta *thymos* on muutakin. Marcus Aurelius, jonka lääkärinä Galenos jonkin aikaa toimi, kuvaa eläintaistelijoiden epätoivoista takertumista elämään: raadeltuinakin he yhä anovat, että heidät säästetään huomiseen, ”jotta heidät sellaisina heitettäisiin alttiiksi samoille kynsille ja puremille.”⁴³ Galenos oli urallaan epäilemättä kohdannut saman ilmiön. Niinpä *thymos*, joka on erottamattomassa yhteydessä elämälle välttämättömään sydämeen, on Galenokselle myös elämänvoimaa, halua elämään itseensä. Sydänsielu edustaa kuitenkin ihmisen eläimellistä ja irrationaalista puolta. Galenos inhosi kilpaurheilua; kuntoliikunnaksi hän suositteli leppoisia pallopelejä.⁴⁴

Viitteet

1. Filosofian isän Thaleen kerrotaan kuolleen katsomossa ”kuumuuteen, janoon ja heikkouteen” (Diogenes Laertios 1,39 [jatko DL]).
2. *Käsikirja* 29. Ojankaivu kuului kisoja edeltäneen harjoitusjakson ohjelmaan; toimitsijat saivat rangaista urheilijoita sääntörikkomuksista ruoskimalla.
3. *Ilias*, 23. laulu.
4. Hyvä perusesitys kisoista on Finley & Pleket 1976.
5. Rikkeistä rangaistiin sakoilla, jotka käytettiin Zeuksen kultin pönkittämiseen.
6. Antiikin maailmassa tällaisen seikan (samoin kuin kansalaisuuden) tarkastaminen luotettavasti oli tietenkin mahdotonta. Myös poikien lajeihin osallistuvien iän kontrollointi jäi kisavirkailijoiden näppituntuman varaan.
7. Lajien järjestys vaihteli historian mittaan, mutta itse lajit pysyivät käytännössä samoina. Muissa kulttikisoissa lajitarjonta vaihteli enemmän, ja sekulaarikisoissa oltiin luonnollisesti vielä innovatiivisempia. Eri lajeja kuvaavia lähteitä on koottu Millerin (1979) ja Sweetin (1987) antologioihin.

8. Epiktetos (*Keskustelut* 3,22,52) kertoo, että tappio Olympian kisoissa oli häpeä koko ”asutun maailman” silmissä.
9. Poliakoff 1987 on monografia kamppailulajeista.
10. Arpomisesta ks. Lukianos, *Hermotimos* 39–40.
11. Pausanias, *Kreikan kiertomatka* 6,4,1.
12. Tärkein lähde Melankomaan tanssia muistuttaneeseen nyrkkeilytyyliin on Dion Kultasuu (puhe 29).
13. Vrt. Artemidoros, *Unikirja* 1,61 sekä Filostratos, *Taulut* 2,6.
14. *Anthologia Graeca* 11,258.
15. Ks. esim. Tzachou-Alexandri 1988 ja Gardiner 1930, 72–98.
16. Sekä Akademia että Lykeion olivat alkujaan *gymnasioneja*, ja urheilukentillä filosofoivat mm. Sokrates, Antisthenes ja Diogenes. Platonin *Lysiksen* alku antaa hyvän kuvan kauniiden poikien roolista yhtenä *gymnasionin* houkutuksista; kreikkalaisethan urheilivat yleensä alasti.
17. Vrt. Platon, *Lait* 839e–840c.
18. Sosiaalisen nousun mahdollisuudesta urheilu-uran kautta ks. Young 1984. Kulttikisoissa ei koskaan vaadittu, että osallistujat olisivat amatöörejä.
19. Olympian kisojen historiassa voidaan seurata, miten Spartan saavuttamien voittojen osuus väheni dramaattisesti vuosisatojen kuluessa. Alkuvaiheessa spartalainen liikuntakasvatus oli riittänyt olympiavoittoihin, mutta ammattilaisuuden kasvaessa tämä hyöty menetettiin eikä Spartalla ollut kiinnostusta satsata huippu-urheiluun sinänsä.
20. Plutarkhos, *Alkibiades* 11 ja Golden 1998, 169–175.
21. Pouilloux 1994.
22. Sielullisesti oireilevia sairauksiakin pyrittiin antiikin lääketieteessä yleensä hoitamaan ruumiillisesti; ehkä osin siksi, että se oli helpompaa.
23. *Valtio* 410b.
24. Näin mm. Platon *Timaoksessa* sekä jokseenkin kaikki lääkärit.
25. DL 7,33.
26. Milonin valtava ruokahalu ja lihansyönti sopivat kuitenkin huonosti yhteen pythagoralaisen terveysoppien kanssa. Pythagoras itse sekoitettiin antiikissa toisinaan urheiluvallmentajakaimaansa.
27. DL 3,41; 5,67 ja 2,132.
28. Vrt. esim. DL 6,70 sekä alun Epiktetos-sitaatti.
29. Epiktetos, *Käsikirja* 51. Vrt. Platon, *Valtio* 403e.
30. Aulus Gellius 13,28.
31. Fr. 2.
32. DL 6,49.
33. DL 2,73.
34. Sielu (tai sen järkevä osa) on objektiivisesti parempi, koska se on jumalallinen, tai parempi yksilön onnellisuuden kannalta, koska se ruumista enemmän ”meidän vallassamme”, tai sekä että.
35. *Protreptikos* 11,1.
36. Ks. esim. Lukianoksen dialogi *Anakharsis*.
37. *Aforismit* 1,3.
38. *Valtio* 404a.
39. *Lait* 833a–834e.
40. *Politiikka* 7,16.
41. *Politiikka* 8,4.
42. *Platonin ja Hippokrateen opeista* 5, 5, 4–5.
43. *Isetutkisteluja* 10,8.
44. Galenoksen *Pienellä pallolla harjoittelusta* on käännetty Singerin (1997) valikoimassa.otes)

Kirjallisuus

- Finley, M. I. & Pleket, H. W., *The Olympic Games: The First Thousand Years*. The Viking Press, New York 1976.
- Gardiner, E. Norman, *Athletics of the Ancient World*. Oxford University Press, London 1930.
- Golden, Mark, *Sport and Society in Ancient Greece*. Cambridge University Press, Cambridge 1998.
- Miller, Stephen C., *Arete: Ancient Writers, Papyri, and Inscriptions on the History and Ideals of Greek Athletics and Games*. Ares Publishers, Chicago 1979.
- Poliakoff, Michael B., *Combat Sports in the Ancient World: Competition, Violence, and Culture*. Yale University Press, New Haven 1987.
- Pouilloux, Jean, Théogènes de Thasos... quarante ans après. *Bulletin de Correspondence Hellénique* 1994, s. 199–206.
- Singer, P.N. (käänt.), *Galen: Selected Works*. Oxford University Press, Oxford 1997.
- Sweet, Waldo E., *Sports and Recreation in Ancient Greece*. Oxford University Press, New York 1987.
- Tzachou-Alexandri, Olga, The Gymnasium: An Institution for Athletics and Education. *Mind and Body: Athletic Contests in Ancient Greek*. Kreikan kulttuuriminstöriön julkaisu, Ateena 1988, s. 27–37.
- Young, David C., *Olympic Myth of Greek Amateur Athletics*. Ares Publishers, Chicago 1984.